

Ettepanekud muinsuskaitse toetuste süsteemi reformimiseks ja määruse nr 22 muutmiseks

EAHÜ tunnustab kultuuriministri määruse eelnõuga nr 22 „Mälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise säilitamise toetamise tingimused ja kord” tehtud eeltööd ja tänab ümarlaua poolt 2025.a jaanuaris tehtud ettepanekute arvestamise eest. Määruse eelnõu muutmiseks seotud jätkutegevuste raames on EAHÜ-s aset leidnud vilgas arutelu. Tuginedes diskussiooni käigus kujunenud täiendavatele seisukohtadele, esitab EAHÜ oma liikmekonna tagasiside ja ettepanekud määruse eelnõu „Mälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise säilitamise toetamise tingimused ja kord” täiendamiseks ja edasiseks menetlemiseks.

Eessõna ja selgitus muudatuste vajalikkuse kohta.

Toetuste prioriseerimise alused tuleb sätestada määruse tasandil. Mälestiste toetuste jagamine ei ole halduslik hindamismenetlus, vaid otsene muinsuskaitsepoliitika instrument. Selle kaudu otsustatakse, kas meede eelistab avariilisi objekte, kõrgeima kultuuriväärtusega mälestisi, avalikus kasutuses objekte, piirkondlikku tasakaalu või mõnda muud eesmärki. Kultuuriministri määrus nr 22 „Mälestise ja muinsuskaitsealal asuva ehitise säilitamise toetamise tingimused ja kord“ § 16 lg 2 annab toetuse andjale õiguse koostada hindamismetoodika, mis sisaldab kriteeriumide kirjeldusi, osakaalusid ja hindamisskaalat. § 9 lg 2 ette, et toetuse eelarve jaotuse tähtsajaliste voorude, jooksva vooru ja toetatavate tegevuste vahel kinnitab Muinsuskaitseameti peadirektor. Seega on ametil hindamismetoodika ja eelarvejaotuse kaudu arvestatav mõju sellele, millised objektid ja tööd tegelikult eelistatud saavad. Kõik sellised poliitilised instrumendid peavad olema reguleeritud õigusakti tasemel.

Esitatavate ettepanekute pakett suunab põhimõtteliselt strateegilise lähenemise "asjakeskselt kaitstelt" aktiivsele ja süsteemsele pärandihaldusele. Senine praktika, mis on keskendunud passiivsele säilitamisele ja kitsendustele, on viinud olukorrani, kus kolmandik ehituspärandist on kriitilises seisus ja remondivõlg üha suureneb. Analüüs kinnitab, et 32% meie ehituspärandist ehk 1612 hoonet on halvas või otseselt avariilises seisukorras. Praegune mälestiste säilitamise toetamise süsteem on kriitilises seisus ja ei suuda suurenevat remondivõlga leevendada. Seetõttu oleme välja töötanud „uue muinsuskaitse“ ühe ideena, et riik ei ole pelk kontrollija, vaid ennekõike nõustaja ja kaasinvesteetaja. Mälestise omanikku koheldakse võrdselt tavakinnisvara omanikuga, kus omanik investeerib oma vara säilitamisse ja parendamisse tavapärases turuväärtuses, kuid riik kompenseerib omanikule avalikes huvides seatud muinsuskaitsest tuleneva lisakulu. Muudatusega kaob toetuste „sotsiaaltoetuse“ kuvand, selle asemel hakatakse riiklikke toetusi käsitlema kui avaliku huvi investeeringut.

2026. aasta taotlusvoorude dünaamika paljastas jätkuvalt "rahastusaugu" milles omanike põhjendatud vajadus remondivõla leevendamiseks oli üle 24 miljoni euro, samas kui riigi ja ORF-i ühine võimekus kattis vaid 4,33 miljonit eurot (ca 18%). Ilma rahastuse olulise suurendamiseta on igasugune määruse muutmine vaid „vaesuse ümberjagamise“, mis ei lahenda pärandi hävinemise algpõhjuseid. Lisaks valitseb süsteemis drastiline regionaalne ebavõrdsus — kui Tartumaa objektid pälvisid 2026. aastal 642 730 eurot, siis Lääne-Virumaa piirdus vaid 42 591 euroga.

EESTI AJALOOLISTE HOONETE ÜMARLAUD

Ettepanekud määruse eelnõu edasiseks menetlemiseks, selle täiendamiseks ja muutmiseks:

Esmalt teeme ettepaneku peatada ajutiselt toetuste määruse eelnõu menetlemine kuni muinsuskaitseaduse järelhindamise tulemuste selgumiseni, et tagada õiguskindlus ja vältida "vaesuse ümberjagamist" ilma strateegilise aluseta.

Enne järelhindamise tulemuste selgumist on ümarlaua ettepanekud toetuste määruse muutmiseks järgmised:

1. **Rakendada mälestiste väärtuspõhine hindamine (A–F) ja siduda see toetuste eraldamise kriteeriumitega.** Kategooriad A–B moodustavad riikliku tähtsusega nimekirja, kus on garanteeritud toetus ja kindlad restaureerimisnõuded; C–E on rekonstrueeritavad klassid (paindlikumad energiatõhususe ja funktsionaalsuse nõuded); F tähistab väljumisstrateegiat objektidele, mis on kaotanud oma ajaloolise substantsi ning mille taastamine on füüsiliselt või majanduslikult ebaotstarbekas. Ettepanekut toetab ka CIVITTA uuringu kokkuvõte „Muinsuskaitseaduse vahehindamise raames toimuva küsitluse ja fookusgrupi intervjuude läbiviimine” (avaldatud 2025 oktoobris).
2. Lõpetada riigi, kohalike omavalitsuste, kirikute ja eraomanike omanduses olevate mälestiste toetuste taotluste läbivaatamine ja konkureerimine samas voorus ühtsetel alustel. **Kaaluda ka eraldiseisvate programmide väljatöötamist** (taluarhitektuur, pühakojad, mõisad jne)
3. Leida võimalused ja töötada välja **jätkusuutlik reeglistik riigi avalikus kasutuses olevate ehitismälestiste** (muuseumid, külastuskeskused, tehnikamälestised jne) restaureerimiseks ja korrashoiuks koostöös erinevate valdkondlike ametkondadega. Üksiti teeme ettepaneku finantseerida riigi omanduses olevate mälestiste säilitamiskohustusega seotud töid RKAS-e eelarvest või RES sihtfinantseerimise kaudu. Samuti tuleb tõsiselt kaaluda riigi omandis olevate **mälestiste müügist laekuva tulu sihtotstarbeliselt suunamist MKA toetuseelarvesse.**
4. Toetatakse muinsuskaitseadusest ja **muinsuskaitsealistest piirangutest tulenevaid tegevusi** sh projekteerimistööde mahtu. Nii näiteks ei peaks toetuste objektiks olema üldehitustööd ega mälestise restaureerimisprojekti eriosad.
5. **Säilitada iga-aastased taotlusvoorud** ning lükata tagasi ettepanek 2-aastase intervalli kohta. Mälestiste avariiline seisund nõuab operatiivset sekkumist; pikk paus tähendaks paljude objektide jaoks pöördumatut hävingut.
6. **Standardiseerida hinnakujundus (EVS 885)** mille alusel kehtestada ehituskulude klassifikaatori aktualiseerimine tuginedes standardile **EVS 885**. Rakendada tööde normeerimist ja võrdlusbaasi (analoogselt PRIA-ga), et minimeerida eelarvestamise vigu ja tagada toetuste määramisel objektiivne turuhind. Seada taotluse tingimuseks **ühtse hinnaküsimise vormi nõue** (joonis; kogus, tehn parameetrid jne), et oleks selgus millistele töödele ja mahtudele toetust taotletakse ning mis on toetuse kasutamise tulemus. Arendada edasi võimalust mälestiste toetuste kasutamisel (ehitised ja rajatised) kasutada toetust hinna vahe kompenseerimiseks, millele lisandub nn missiooni koefitsient (% küsitud toetuse mahust või % tervikeelarvest).
7. **Lua väiketoetuste lihtsustatud kulupõhine meede**, kehtestades eraldi meede kuni N:50 000 € (või detailidele kuni 20 000 €) töödeks (N: avatäited, piirded, maalid, skulptuurid jne) oluliselt vähendatud bürokraatia ja aruandluskohustusega.

EESTI AJALOOLISTE HOONETE ÜMARLAUD

8. **Sätestada kohustuslik varajane eelnõustamine taotlejale.** Kehtestada sisulise konsultatsiooni nõue MKA-ga enne taotluse esitamist, et kooskõlastada tegelik tööde maht ja tehniline teostatavus.
9. **Kaasata toetuste hindamiskomisjoni omanike esindatus.**
10. **Kehtestada lähenemisviis,** millega muuta mälestise "halb" või "avariiline" seisukord toetuse taotlemise oluliseks eelduseks, suunates sel viisil vahendid hävimisohus pärandi päästmiseks. Toetuste prioriseerimise alused tuleb sätestada määruse tasandil.
11. **Muuta väljamaksete süsteemi** ja seejuures kehtestada mudel, kus 70–90% toetusest makstakse ettemaksena peale töödega alustamist ja 10–30% peale tööde teostamise aruanne heakskiitmist ja toetuse kasutamise aruande kinnitamist, tagamaks riigile kontrolli teostatud tööde mahtude ja kvaliteedi üle.
Grantide (N:300tuh taotlus) korral võimalus jaotada kolmeaastase perioodi korral aastamakseteks kuni x korda.
12. **Selgitada hindamiskriteeriumite mõisted** ja jätta välja ebaselged ja ebavõrdset kohtlemist tekitavad kriteeriumid (N: taotleja varasem tegevus), asendades need objektiivse kultuuriväärtuse ja seisundi näitajatega sh avalikkusele kättesaadav.
13. **Toetatavate tegevuste mõisted** tuleb määruuses või seletuskirjas selgelt lahti kirjutada. Eriti vajavad täpsustamist „hooldamine“, „remontimine“ ja muinsuskaitsealal asuva loodusliku maastiku hooldamine. Piiratud toetuseelarve tingimustes peab omanik juba enne taotluse koostamist saama aru, millised tööd on meetme eesmärgiga kooskõlas ja millised mitte.
14. **Ajakohastada toetuse piirmäärasid,** kus tõsta maksimaalne toetussumma kuni 300 000 euroni, eeldusel, et vooru kogueelarve suureneb proportsionaalselt.
15. **Tõsta miinimumsumma** taotluse alampiir 200 eurolt 1000 eurole, et vähendada ebamõistlikku halduskoormust marginaalsete summade menetlemisel.
16. **Kehtestada proportsionaalne pädevusnõue,** kus pädevustunnistuse nõue peab olema proportsionaalne sätestatuna muinsuskaitse eritingimustega. Väiketoetuste (kuni 20 000 euro va nn väärtuslikud detailid) puhul, kus eriteadmised ei anna lisaväärtust, loobuda kohustusest ET VÄLTIDA kunstlikke turutõkkeid.
17. **Tõhustada MKA toetatud teenusepõhise muinsuskaitse järelevalve otsustusõigust,** millega tõsta Muinsuskaitseameti (MKA) vastutust ja järelevalvepädevust otse ehitusplatsil ja tellingutel, et lahendada tehnilised küsimused reaalajas ja vältida kuudepikkuseid menetluspause.
18. **Rakendada reservnimekirja,** mille tulemusel võimaldada rahastust joone alla jäänud tugevatele taotlustele kohe, kui vahendid vabanevad (nt loobumiste või säästude arvelt).
19. **Tagada jätkuvalt jooksev voor,** et säilitada ressursid ootamatute avariide operatiivseks lahendamiseks, sõltumata tähtajalise vooru eelarvejaotusest. Jooksva vooru taotlused tuleb menetlusse võtta võimalikult kiiresti (nt ühe kuu jooksul või erandkorras koheselt), vältida kuudepikkust taotluste kogunemist.
20. **Tehnilised muudatused** tuleb hoida sisulistest muudatustest eraldi. Määruses nr 22 on asju, mille muutmine on põhjendatud ka enne MuKS-i järelhindamist (vananenud viidete parandamine või menetlustehniliste ebatäpsuste kõrvaldamine). Küll aga ei tohi tehniliste parandustega samal ajal viia läbi toetuspoliitika sisulist ümberkujundamist küsimustes, mis eeldavad laiemat poliitilist kokkulepet: toetuse määrad, taotlejagruppide eristamine, hindamiskriteeriumid, toetuse piirmäärad ja prioriseerimise alused.

EESTI AJALOOLISTE HOONETE ÜMARLAUD

21. **Integreerida ajalooliste hoonetega seotud registrid** mille käigus ühendada muinsuskaitse andmed ja eritingimused riikliku ehitusregistriga (EHR), lõpetades sellega pärandi käsitlemise isoleeritud "saarena".

Käesolev ettepanekute pakett ei käsitle valdkondi nagu (arheoloogiliste) uuringute hüvitamine jt.

Toetuste korra muutmine on tihedalt seotud mälestiste inventuuriga. EAHÜ on korduvalt küsinud mälestiste nimekirja korrastamise (inventuur) lähteülesannet ja oodatavat mõõdetavat tulemust kuid sellekohast tagasisidet ei ole MKA tänaseni edastanud. EAHÜ, olles paralleelselt suhtluses erinevate ametkondadega, peab oluliseks inventuuri elluviimisel horisontaalset laiapõhjalisust (KUM- kui hoitud ja taaskasutuses pärand, REM – kui tasakaalustatud regionaalareng; SIM – kui julgeoleku tagamise ressursid e valmidus kerksuskeskusteks ja varjumiskohtadeks; SOM – kui vaimse tervise hoidmine ja võimekus; KLIM – elukeskkond ja ehituse jalajälg jne). Inventuuri tulemused on objektiivseks aluseks sidumaks mälestiste väärtuspõhisuse toetuste eraldamise meetodikaga. Samuti võimaldab horisontaalselt laiapõhjaline lähenemine koondada erinevad ministeeriumid ühise laua taha, et kokku leppida võimalikud meetmed, kriteeriumid ja tutvuda kõikide seirenäitajatega. Nii saab riik panustada elanikkonnakaitse (kirikud, mõisad kui kerksuskeskused), kliimapoliitikasse (ringmajandus ja CO2 sääst materjalide taaskasutuse kaudu) ning regionaalarengusse.

Toetuste määrase eelnõu üks olulisemaid teemasid on omafinantseering ja toetusmäärad. See valdkond on otseselt seotud eelnevalt tehtud ettepanekute, mälestiste väärtuspõhise hindamise ning MUKS'i järeelhindamisega. Eelnimetatud dokumentide ja hindamisakte aluseks võttes teeb EAHÜ oma ettepanekud tasakaalustatud toetusmäärade mudelite väljatöötamiseks.

EAHÜ kinnitab, et oleme avatud sisuliseks ja tõhusaks koostööks Kultuuriministeeriumi ja Muinsuskaitseametiga.

Lugupidamisega

Eesti Ajalooliste Hoonete Ümarlaud

Tõnu Kiviloo	Eesti Mõisakoolide Ühendus
Jaanus Kiili	Eesti Mõisate Ühendus
Kaido Allan Lainurm	Eesti Mõisate Ühendus; Muinsuskaitse Nõukogu
Anti Toplaan	Eesti Evangeelne Luterlik Kirik
Ignatios (Indrek) Rand	Eesti Apostlik - Õigeusu Kirik
Elo Lutsepp	Maaarhitektuuri Keskus
Eesti Muuseumide Liit	Rita Valge

Tõnu Kiviloo

EAHÜ koordinaator

5111099

eahumarlaud@gmail.com